

УДК 338.432:631.145(447)

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКО–ОРГАНІЗАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ УКРАЇНИ

*О.П.Гоголя, кандидат економічних наук
Національний аграрний університет*

Розглянуто основні проблеми управління економіко-організаційними процесами в аграрному секторі та окреслено комплексні напрями змін у всій суспільно-економічній системі країни.

Рассмотрены основные проблемы управления экономико-организационными процессами в аграрном секторе и очерчены комплексные направления изменений во всей общественно-экономической системе страны.

В умовах висококонкурентного ринку та швидких змін зовнішнього середовища, підвищення вимог щодо структури і якості продовольчих товарів необхідно мати таку систему управління, яка б забезпечила оптимальне співвідношення об'єму та структури виробництва продукції, споживчого попиту та достатню конкурентоспроможність в цілому.

На сьогодні в Україні однією з головних причин спаду виробництва, погіршення життєвого рівня населення є втрата керованості економікою. Тому можна стверджувати, що діюча система управління в АПК вимагає змін і удосконалення. Адже законодавча, політична, правова нестабільність, нестача інвестиційних ресурсів і обігових коштів у сільськогосподарських підприємствах негативно впливають на формування ефективності державної системи управління АПК. Пошук напрямів і механізмів удосконалення управління економікою взагалі та її агропродовольчим сектором зокрема завжди був не просто актуальним, а життєво необхідним, про що свідчать наукові праці вітчизняних учених та дослідників, зокрема, О.Д.Гудзинського, В.В.Юрчишина, П.Т.Саблука, М.Ф.Тимчука, О.М.Онищенка, І.Х.Степаненко.

Поширення економічних явищ, як одна з передумов становлення розвинутого ринку, зумовлює об'єктивну необхідність пере-

ходу від адміністративно-командних методів управління до економічних механізмів регулювання процесами виробництва і реалізації продукції як комплексної діяльності менеджменту господарськими системами різних рівнів. Скоріше не перехід, а оптимальне поєднання адміністративно-командних методів з широким застосуванням економічних методів принесуть бажаний результат у функціонуванні державної системи управління. Економічний механізм стимулює впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу, зниження витрат, підвищення якості й вирішення питань конкурентоспроможності продукції, вдосконалення та оновлення асортименту товарів і послуг. Завдання полягає в тому, щоб модернізувати методологію планового управління, адаптувати її до концепції розвитку АПК і розглядати планування як складовий і важливий елемент економічного механізму господарювання.

Дослідження аграрних проблем економічного зростання, насамперед, пов'язано з великим розривом теоретико-методологічних основ створення багатуукладної ринкової економіки з реальною практикою. Структурна трансформація організації сільського господарства в країні залежить від багатьох чинників, основними з яких є питання земельної власності, земельних відносин, форм господарювання, взаємовідносин держави на ринку, банківсько-кредитної системи, матеріально-технічного забезпечення. До цього переліку слід додати недосконалість економічного механізму агропромислового комплексу, таких його складових як ціновий, фінансовий, податковий механізм, державне регулювання, виробництво і реалізація, забезпечення необхідного рівня соціалізації тощо.

В Україні розвиток сільськогосподарського виробництва нині базується на впливі як адміністративно-командного, так і економічного методів управління, їх співвідношення в різних галузях неоднакове. За результатами досліджень [1], найбільший вплив економічними методами можна було спостерігати в галузях садівництва, виноградарства та хмелярства. Тут було впроваджено один відсотковий механізм відрахування на розвиток цих галузей від реалізації алкогольних напоїв, що є великою допомогою для розвитку сільськогосподарських підприємств.

В останні роки загальний обсяг виробництва сільськогосподарської продукції порівняно з 1990 роком скоротився по більшості її видів у 2 рази. У 2003-2004 роках питання пошуку ринків збуту продукції у вітчизняних урядовців мали другорядне значення, так як обсяг валової продукції рослинництва порівняно з 2002 роком скоротився на 15%, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах — на 31,4%, у господарствах населення — на 0,1%. Різке зниження виробництва у рослинництві зумовлено передусім неврожаєм зернових культур. Так, у 2003 році одержано 20,2 млн. тонн зерна (у вазі після доробки), а це в 1,9 раза менше, ніж у 2002 році, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах — 14,6 млн. тонн (у 2002 році — 29,2 млн. т), у господарствах населення 5,6 млн. тонн (у 2002 році — 9,52 млн. тонн). Скорочення виробництва зернових культур у 2003 році, порівняно з попереднім роком, відбулося за рахунок зменшення площ збору на 23%, а також — зниження рівня врожайності на 32%. Значне скорочення обсягів збору продовольчого зерна з 22,7 млн. тонн у 2002 році до 5 млн. тонн у 2003 році, пояснюється несприятливими умовами вегетації даних років. Це привело до зростання попиту на зерно, посилювалися розбіжності на ринку зерна і продуктів його переробки, деформувалися цінові пропорції, у тому числі через некоректне адміністративне втручання. Виникла необхідність вирішення на макрорівні питань щодо закупівлі сільськогосподарської продукції, в тому числі продовольчого зерна. Проте, в 2004 році в Україні було одержано 41,7 млн. тонн зерна (у вазі після доробки), з них продовольчого зерна — 20,0 млн. тонн, фуражного — 21,7 млн. тонн. Тобто порівняно з попереднім роком виробництво зерна збільшилося вдвічі, в тому числі продовольчого — в чотири рази. Це зумовлено як розширенням зібраної площі на 3,7 млн. га (на 32,9%), так і зростанням урожайності на 10,1 ц з гектара (на 55%). Досягнутий рівень врожайності зернових культур (928,3 ц з гектара зібраної площі) є найвищим за останні 11 років. Сільськогосподарськими підприємствами вироблено 31,6 млн. тонн зерна (76% загального валового збору), господарствами населення — 10,1 млн. тонн (24%). Урожайність зернових

культур у сільськогосподарських підприємствах (27,9 ц з га) нижча порівняно з господарствами населення на 1,5 центнера. Зокрема, у 2004 році кращий, порівняно з попереднім роком врожай пшениці — її зібрано 17,5 млн. тонн (у 4,9 раза більше), жита — 1,6 млн. тонн (у 2,6 раза), ячменю — 11,1 млн. тонн (в 1,6 раза), вівса — 1,0 млн. тонн (на 6,9%), кукурудзи на зерно — 8,8 млн. тонн (на 27,9%), проса — 457,4 тис. тонн (на 34,2% більше). Порівняно з 2003 роком виробництво цукрових буряків (фабричних) збільшилося на 23,2% і становило 16,5 млн. тонн, що досягнуто, перш за все, за рахунок підвищення урожайності на 35 центнерів. Менше, майже на третину, ніж у 2003 році, одержано насіння соняшнику (3,1 млн. тонн), що зумовлено мало-сприятливими погодними умовами для його розвитку та скороченням зібраної площі на 387,4 тис. га (на 10,2%). Минулий рік був сприятливим для вирощування картоплі та овочевих культур.

Отже, нестійкий характер виробництва сільськогосподарської продукції, зумовлений рядом суб'єктивних та об'єктивних причин, призводить до необхідності першочергового вирішення питання реалізації продукції, її конкурентоспроможності державними керівниками усіх рівнів, які у структурі органів управління мають пряме відношення до даних проблем. Разом з цим, необхідно створити реальні можливості нарощування управлінського потенціалу в усій його великомасштабності і багатоаспектності. Шляхом досягнення даної мети є організація управління на засадах системного регулювання.

Формування аграрної політики на засадах системної її реалізації означає, що елементи, взаємозв'язки і взаємовідносини мають бути побудовані так, щоб вони відповідали вимогам внутрішньо сутнісного наповнення системи, були достатньо опрацьовані в науково-прикладному відношенні, узгоджено виконували в системі чітко визначену для кожного з них функцію і якомога повніше проявляли свій потенціал щодо ефективного одержання визначеного наперед кінцевого результату розвитку системи [2].

Організація системного управління аграрним сектором економіки можлива у випадку дотримання державними управлінськими

структурами вихідних положень системного управління, які полягають в тому, що системне управління повинне розглядатися як єдиний процес — від зародження управлінської ідеї до її високо відповідального практичного втілення, а також важливим науково-методологічним положенням організації системного управління аграрним сектором економіки є надання йому поступально-соціальної спрямованості, стратегічною метою якої має стати поетапне виведення якості життя селян і інших сільських жителів на рівень кращих світових стандартів. Отже, реальна зміна соціально-економічної ситуації в аграрному секторі має включати такі комплексні напрями: суттєве підвищення відповідальності держави за соціальне відродження села та виведення в системі соціальних заходів на визначальне місце чинників, здатних забезпечити можливість сільським жителям самим заробляти матеріальні блага при збереженні державних соціальних дотацій [3].

Існуюча система управління АПК суттєво не змінилася за роки ринкових трансформацій і поки що ґрунтується на успадкованих від минулого недосконалих формах організації управління. Нова система має враховувати зміни у всій суспільно-економічній системі країни, нове місце держави як суб'єкта, а агропромислового виробництва — як об'єкта управління. Державний характер діяльності органів державного та громадського управління проявляється в тому, що центральний орган виконавчої влади з питань аграрної політики і розвитку сільських територій є головною ланкою системи управлінських установ, в межах якої діють створені на демократичних засадах напівдержавні агентства, громадські професійні та міжпрофесійні об'єднання операторів ринку продовольства, ресурсів і виробничих послуг для села, кооперативні й корпоративні агентства сільськогосподарських товаровиробників і переробників, сільські громади та інші органи самоврядування. Тому процес удосконалення системи управління АПК, насамперед його аграрною сферою, має передбачати поступове делегування повноважень з управління громадськими об'єднаннями, по мірі їх саморозвитку, як зверху-вниз, так і знизу-вверх [4].

При приведенні системи державного управління у відповідність до вимог інноваційної моделі економічного зростання в центрі уваги має бути не стільки створення додаткових органів управління, як уточнення функцій вже існуючих, з метою забезпечення структурної повноти механізму державного управління, системної взаємодії між його елементами, підвищення професійної компетенції управлінських кадрів. При цьому ключовим системоутворюючим елементом механізму управління інноваційним розвитком мають стати обов'язкові для всіх органів влади науково-технологічні та інноваційні пріоритети [5]. В зв'язку з цим особлива увага повинна бути приділена створенню дієздатної системи управління інноваційною діяльністю на регіональному рівні шляхом створення механізмів державного стимулювання інноваційної активності підприємств (організаційні та фінансові механізми, податкові, кредитні та інші пільги, спеціальні фонди інноваційного розвитку, нова система амортизаційних відрахувань, зорієнтована на прискорене технологічне оновлення виробництва), а також здійснення інноваційного тиску на господарські суб'єкти введенням санкцій на випуск застарілої продукції та використання неефективних ресурсо- й енергоємних та екологічно небезпечних технологій [6].

В основу механізму реалізації державної науково-технологічної та інноваційної політики має бути покладено програмно-цільовий метод управління, ефективність якого підтверджено світовою практикою. При цьому необхідно встановити обов'язкові вимоги до цілевих програм, згідно з якими вони повинні формуватися для досягнення конкретних цілей, чітко визначати шляхи їх здійснення, потрібні для їх реалізації ресурси, відповідальність конкретних осіб за виконання передбачених програмами завдань.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що на даному етапі дослідження проблеми управління економіко-організаційними процесами в аграрному секторі не мають адекватного важливості проблеми місця в аграрній економічній науці. Важливою умовою забезпечення стабільності аграрного ринку має стати активне застосування механізмів його державного управління, суть якого

полягає в забезпеченні балансування кількісних і якісних параметрів попиту і пропозиції, їх урівноваження до рівня оптимального співвідношення.

Удосконалення управління економіко-організаційними процесами в агропромисловому виробництві полягає в: розробленні і забезпеченні ефективного функціонування системи державного, регіонального, галузевого управління сільським господарством та агропромисловим комплексом в цілому, визначення обов'язків і відповідальності на кожному її рівні; удосконаленні кадрового і зміцненні інформаційного потенціалу системи управління сільським господарством й іншими сферами АПК, створенні нормативно-правової бази інформаційно-аналітичного забезпечення; створенні міжвідомчих і регіональних погоджувальних комісій з питань урегулювання міжгалузевих та міжгосподарських відносин; удосконаленні моніторингу розвитку земельних та аграрних відносин, екологічного стану навколишнього середовища й основних природних ресурсів сільськогосподарського призначення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Степаненко І.Х. Виробничо-організаційні аспекти удосконалення управління агропромисловим виробництвом України// Економіка АПК.- 2004.- №9. – С.19-23.
2. Зубець М., Юрчишин В. Проблеми села – турбота держави// Голос України. – 2003. – 15 серпня. №152. – С. 11.
3. Юрчишин В.В. Науково-методологічні та організаційні основи розвитку системи управління аграрним сектором економіки// Економіка АПК. – 2003. №1. – С. 17-25.
4. Саблук П.Т. Основні напрями розроблення стратегії розвитку агропромислового комплексу в Україні// Економіка АПК. – 2004. - №12. – С. 3-15.
5. Кожевников Р., Дедова И. Государственная инновационная политика и её финансовое обеспечение// Вопросы экономики. – 1998. – № 12. – С. 87-94.
6. Андрощук Г. Інноваційна діяльність в Україні: економічний механізм стимулювання / Головний консультант Комітету з питань науки і освіти Верховної Ради України. // Інтелект. власність. – 2000. – № 12. – С. 23 – 30.
7. Лопатинський Ю.М., Шкабара Т.Л. Системний підхід до розвитку аграрного сектора в умовах трансформації// Економіка АПК. – 2004. - №1. – С. 78-83.
8. Гудзинский А.Д. Развитие механизма управления сельскохозяйственным производством. – К.: Изд-во УСХА, 1992. – С. 224.